

Nizozemsko zlatno doba

Cojić, Mihael

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:988002>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Prijediplomski studij Sociologije i Povijesti

Mihael Cojić

Nizozemsko zlatno doba

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Igor Josipović

Osijek, 2024.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Prijediplomski studij Sociologije i Povijesti

Mihael Cojić

Nizozemsko zlatno doba

Završni rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, znanstveno polje povijesti, znanstvena
grana hrvatske i svjetske ranonovovjekovne povijesti

Mentor: doc. dr. sc. Igor Josipović

Osijek, 2024.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisao/napisala te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s navođenjem izvora odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan/suglasna da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku 5. rujna 2024.

Mihael Čojić 00 102 19 194

Ime i prezime studenta, JMBA

Sažetak

Nizozemsko zlatno doba je vremenski period od 1588. do 1672. druge u kojem mlada nizozemska republika bilježi ogroman demografski i gospodarski rast. Period će započeti borbom za neovisnost u osamdesetogodišnjem ratu sa španjolskom krunom, kojeg će definirati vjerski karakter. Svoje formativne godine mlada nizozemska država provest će tako u sukobu koji će je natjerati na hitro političko strukturiranje. Upravo zbog te potrebe stvorit će se preduvjeti za afirmiranje buduće vladajuće kuće Orange-Nassau čiji će članovi odigrati važne uloge, od početka ovog perioda, pa do njegovog konca. Zahvaljujući vjerskoj toleranciji koja će se izgraditi posljedično sukobu sa katoličkom Španjolskom doći će do velikih migratornih kretanja na području Donjih pokrajina te će u vrlo kratkom roku nastati niz velikih urbanih centara. Jedan od najvažnijih takvih centara je Amsterdam. Amsterdam će zbog finansijskih inovacija promijeniti sliku čitave Europe te će tako u njemu nastati Amsterdamska banka i burza. To će biti ključan grad za poslovanje Istočnoindijske i Zapadnoindijske kompanije zahvaljujući kojima će Nizozemska republika postati bitan faktor na globalnoj trgovačkoj sceni. Način na koji je započeo ovaj period biti će način na koji će i skončati prema tvrdnjama nekih povjesničara. Događaj će biti nazvan *Raampjar*, a označava sukob Nizozemske republike s jedne strane i Engleske, Francuske i dvaju njemačkih kneževina s druge strane. Sukob iz kojeg će Nizozemska izaći devastirana, dok će najviše profitirati William III. Oranski jer će usporedno sa tronom Nizozemske zauzeti i onaj Engleske.

Ključne riječi: *gospodarski rast Nizozemske, Osamdesetogodišnji rat, kuća Orange-Nassau, Raampjar, William III. Oranski*

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Osamdesetogodišnji rat	2
3. Politička ustrojstvo Nizozemske republike	4
4. Kuća Orange-Nassau	6
5. Demografija Republike tijekom Zlatnog doba	8
6. Ekonomija Republike	11
6.1. Kompanije - inovacija 17. stoljeća	12
6.2. Financijska industrija i grad Amsterdam	15
7. Raampjar	17
8. Zaključak	19
9. Popis literature	20
Knjige	20
Web stranice	21

1. Uvod

Završni rad istražuje fenomen nazvan Nizozemsko zlatno doba. Cilj rada je analizirati razloge nastanka preduvjeta za golem gospodarski razvoj Nizozemske republike u periodu od 1588. do 1672. godine. U radu će s prikazati razni tehnološki i politički napredci i inovacije te istražiti pokrajine i kolonijalne posjede koji su bili od najvećeg značaja.

Analizom literature i različitih internetskih izvora prikupljeni su podaci koji najbolje prikazuju zadani period. Velika količina literature koja je korištena pri izradi završnog rada je na engleskom jeziku dok je manji dio na hrvatskom i nizozemskom. Razlog je ponajviše specifičnost podneblja i vremenskog perioda koja su istraživana. Knjiga Jana De Vriesa "*The First Modern Economy: Success, Failure, and Perseverance of the Dutch Economy, 1500-1815.*" pruža jednostavniji pregled nizozemske ekonomije kroz period od 1500. do 1815. godinu dok knjiga Johnatana Israela "*The Dutch Republic: its Rise, Greatness, and Fall 1477–1806.*" nudi opsežniji pregled čitavog perioda nizozemskog zlatnog doba.

Prvo poglavlje rada prikazat će osamdesetogodišnji rat između Španjolske i Nizozemske republike. Upravo ovaj sukob doprinosi legitimizaciji Nizozemske na međunarodnoj sceni te će taj sukob zbog svog aspekta gurnuti mladu Republiku u njeno Zlatno doba. U ranom periodu sukoba posebnu brigu će zadavati politička struktura Republike, što će detaljnije biti objašnjeno u drugom poglavlju rada. Osim političke strukture dotaknut će se jednih od najbitnijih pojedinaca čitave nizozemske povijesti, kao što su Johan de Witt ili Williama III. Oranjskog. Treće poglavlje opisat će obitelj Orange-Nassau, utjecaj koji su imali na formiranje države te na međunarodne odnose same obitelji. Također će se uz Williama III. Oranjskog dotaknuti nekih njegovih prethodnika kao što su William Šutljivi, Maurice od Nassaua i Frederick Henry od Orangea. Četvrto poglavlje završnog rada prikazat će demografiju pokrajina od kojih se sačinjava Nizozemska u ovom periodu te će napomenuti neke od najbitnijih stavki svake. U petom poglavlju pobliže će se objasniti ekonomija Nizozemske republike u kojoj su ključnu ulogu odigrale Istočnoindijska i Zapadnoindijska kompanija. Upravo one će staviti Amsterdam na kartu Europe, ali i svijeta zahvaljujući svojoj inovativnosti na području financija, trgovine i brodogradnje. Šesto poglavlje će pojasniti pojam Raampjar i događaje uz koje se taj pojam vezuje te će prikazati razloge koji su doveli do tog događaja baš kao i posljedice koje je prouzročio Republici.

2. Osamdesetogodišnji rat

Osamdesetogodišnji rat, također poznat kao Nizozemski rat za neovisnost ili Nizozemski ustanak, bio je složen i višestruk sukob koji je trajao od 1568. do 1648. Vodio se prvenstveno u Donjim pokrajinama, regiji koja otprilike odgovara današnjoj Belgiji, Nizozemskoj i Luksemburgu. Rat je obilježio borbu nizozemskih provincija protiv katoličkih španjolskih Habsburgovaca, koji su tim područjem vladali u sklopu svog golemog europskog carstva. Donje pokrajine se dijele na Sjeverne pokrajine i na Južne. Sjeverne pokrajine, koje su kasnije nazivaju Nizozemska republika, bile su pretežno protestantske, posebice kalvinističke. Te su pokrajine proglasile neovisnost od Španjolske 1581. godine Zakonom o odvajanju. Utrechtska unija (1579.) bila je ključni trenutak u ovom odvajanju, jer je ujedinila sjeverne pokrajine protiv španjolske vladavine i postavila temelje Nizozemskoj Republici. Uspjeh protestantske reformacije u ovim regijama bio je vezan i za vjersku i za političku autonomiju od katoličke Španjolske.¹ S druge strane, južne pokrajine ostale su pod španjolskom kontrolom i bile su pretežno katoličke. Arrasskom unijom (1579.) potvrđena je lojalnost južnih pokrajina španjolskoj kruni i Katoličkoj crkvi. Te su pokrajine uključivale Flandriju, Brabant i dijelove današnje Valonije. Proturreformacija, predvođena Katoličkom crkvom, bila je jaka u ovim krajevima, a katolicizam je ostao dominantna religija.² Uzroci rata duboko su ukorijenjeni u političkom i vjerskom nezadovoljstvu domicilnog stanovništva obaju pokrajina.³ Tijekom 16. stoljeća, Habsburška monarhija, pod carem Karlom V. i kasnije njegovim sinom, španjolskim kraljem Filipom II., pokušala je centralizirati vlast u Donjim pokrajinama.⁴ Taj je pokušaj naišao na otpor lokalnog plemstva i gradskih elita, koji su bili naviknuti na određeni stupanj autonomije i samouprave. Osim toga, nametanje velikih poreza i oštro potiskivanje protestantizma od strane katoličke monarhije dodatno su otuđili velike segmente stanovništva. Posebno je značajan bio vjerski aspekt sukoba. Protestantska reformacija, koja je započela početkom 16. stoljeća, brzo se proširila Niskim zemljama, s kalvinizmom koji je stekao snažne sljedbenike, posebno u sjevernim pokrajinama. Napori Filipa II. da provede katoličku ortodoksnost putem inkvizicije i drugih mjera doveli su do raširenih nemira, koji su

¹ Jonathan Israel, *The Dutch Republic: its Rise, Greatness, and Fall 1477–1806* (Oxford: Clarendon Press, 1995), 241.

² Geoffrey Parker, *The Dutch Revolt*, (London: Penguin Books, 1997), 88.

³ Barry Turner, *The Statesman's Yearbook 2010: The Politics, Cultures and Economies of the World* (New York: Palgrave Macmillan, 2009), 910.

⁴ Helmut Georg Koenigsberger, *Monarchies, states generals and parliaments : the Netherlands in the fifteenth and sixteenth centuries* (London: Cambridge University Press, 2007), 14-34.

kulminirali u ikonoklastičkim nemirima 1566., gdje su protestantske rulje uništavale katoličke slike i crkve. Sukob je započeo nizom pobuna koje je predvodio William Oranski, također poznat kao William Šutljivi. Ti rani pokušaji isprva su bili neuspješni, jer su španjolske snage pod vojvodom od Albe brutalno ugušile pobunu.⁵ Međutim, pogubljenje plemićkih vođa i nametanje oštrih mjera samo su dodatno potaknuli otpor. Godine 1572. Morski prosjaci, skupina nizozemskih gusara, zauzeli su grad Brielle, označivši prekretnicu u pobuni. Ovaj događaj potaknuo je druge gradove u sjevernim provincijama da se pridruže pobuni. Utrechtska unija 1579. bila je kritičan trenutak, jer je ujedinila sjeverne pokrajine u formalni savez protiv Španjolske, postavljajući temelje za Nizozemsku republiku.⁶ Rat se proširio u širi europski sukob jer su druge sile, poput Engleske i Francuske, počele podržavati nizozemske povode ustanka. U ovom razdoblju se odvijaju značajne vojne kampanje, uključujući poznatu opsadu Antwerpena 1585., koja je rezultirala španjolskom kontrolom nad južnim provincijama, što je dovelo do konačne podjele Niskih zemalja na ono što će postati Belgija i Nizozemska.⁷ Iscrpljene desetljećima ratovanja, obje su strane pristale na privremeno primirje 1609. Taj kratak period mira omogućio je Nizozemskoj republici očvrstavanje svoje neovisnosti, izgradnja gospodarstva i širenje svojeg kolonijalnog carstva. Međutim, temeljna pitanja nisu riješena, a neprijateljstva su se nastavila 1621..⁸ Posljednja faza rata preklapala se s Tridesetogodišnjim ratom, još jednim velikim europskim sukobom. Unatoč obnovljenim borbama, nijedna strana nije uspjela postići odlučujuću pobjedu. Rat je konačno završio Vestfalskim mirom 1648. godine, kojim je ne samo priznata neovisnost Nizozemske Republike, već je označio i značajan pomak u ravnoteži snaga u Europi.⁹ Rat je doveo do uspostave Nizozemske republike kao velike trgovačke i pomorske sile. Neovisnost Nizozemske republike također je omogućila procvat nizozemskog zlatnog doba, razdoblja golemog kulturnog, znanstvenog i gospodarskog rasta.

⁵ Israel, *The Dutch Republic: its Rise, Greatness, and Fall 1477–1806*, 159–160.

⁶ Marcus Willem Heslinga, Henk Meijer, "Netherlands", *Britannica*, pristup ostvaren 22. VIII. 2024., <https://www.britannica.com/place/Netherlands>

⁷ Simon Groenveld, *Unie, bestand, vrede : drie fundamentele wetten van de Republiek der Verenigde Nederlanden* (Verloren: Hilversum, 2009), 22.

⁸ Israel, *The Dutch Republic: its Rise, Greatness, and Fall 1477–1806*, 399-405.

⁹ "Peace of Westphalia", *Britannica*, pristup ostvaren 10. VIII. 2024., <https://www.britannica.com/event/Peace-of-Westphalia>

3. Politička ustrojstvo Nizozemske republike

Za razliku od centraliziranih monarhija koje su dominirale velikim dijelom Europe u to vrijeme, Nizozemska republika bila je konfederacija pokrajina s decentraliziranim oblikom upravljanja. Njihovu političku strukturu karakterizirala je delikatna ravnoteža moći između različitih institucija i utjecajnih osoba. Nizozemska Republika, službeno poznata kao Republika sedam ujedinjenih provincija, sastojala se od sedam provincija: Holandija, Zeeland, Utrecht, Gelderland, Overijssel, Friesland i Groningen. Svaka je pokrajina imala značajnu autonomiju i njome su upravljale vlastite pokrajinske vlade (*Staten*). Provincije su bile labavo ujedinjene pod generalnim staležima (*The General States*), saveznom skupštinom koja se sastajala u Den Haagu i zastupala interese svih provincija. Generalni staleži bili su središnje političko tijelo Republike, odgovorno za vanjsku politiku, vojna pitanja i regulaciju trgovine. Svaka je pokrajina poslala predstavnike u njih, a Holandija — najbogatija i najmnogoljudnija pokrajina — imala je značajan utjecaj. Međutim, odluke koje su se u skupštini donosile zahtijevale su jednoglasan pristanak, što je često dovodilo do dugotrajnih pregovora i kompromisa. Taj je sustav odražavao decentraliziranu prirodu Republike i potrebu za uravnoteženjem interesa različitih pokrajina.¹⁰ Položaj *Stadtholdera* bio je ključna politička uloga u Nizozemskoj republici. U početku vojni zapovjednik i guverner pokrajine, *Stadtholder* se razvio u moćnu političku figuru, osobito u ratnim vremenima. *Stadtholder* je tradicionalno bio iz kuće Orange-Nassau, a William Oranski je bio najpoznatiji rani nositelj titule. Njegova funkcija je sličila onoj tradicionalnoj kralja te bi se često međunarodni diplomati upravo njemu prezentirali i s njime diskusirali bitne stvari vezane za bilateralne odnose. Međutim, uloga *Stadtholdera* nije bila fiksna i bilo je razdoblje, poznatih kao "Razdoblje bez *Stadtholdera*", kada je ured bio prazan, a Republikom se upravljalo bez središnjeg izvršitelja vlasti. To se dogodilo od 1650. do 1672. godine, kada je moćni veliki penzionar Johan de Witt, vodeći državnik iz provincije Holandije, vodio Republiku.¹¹ Veliki penzionar Nizozemske bio je još jedna utjecajna politička figura u Republici. Kao šef pokrajinske vlade Holandije, Veliki penzionar je djelovao kao *de facto* premijer, posebno tijekom razdoblja bez *Stadtholdera*. Johan de Witt odigrao je ključnu ulogu u oblikovanju nizozemske vanjske i unutarnje politike tijekom

¹⁰ Herbert H. Rowen, *John de Witt, grand pensionary of Holland, 1625-1672* (Princeton: Princeton University Press, 1978), 40-47.

¹¹ Kenneth Harold Dobson Haley, *The Dutch in the seventeenth century* (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1972), 76-77., 82-83.

vrhunca moći Republike. De Witt je bio republikanac i protivio se koncentraciji moći u rukama *Stadtholdera*, zalažući se za vladu koju bi vodila trgovačka elita Republike.

Politika Nizozemske republike tijekom Zlatnog doba bila je obilježena napetostima između dviju suparničkih frakcija: republikanaca i orangista. Ove dvije frakcije se ne smiju povezivati u kontekstu stranačke orijentacije, koja je prisutna u suvremeno doba, ponajviše zbog prožetosti pojedinih frakcija obiteljskim interesima koji su se kroz vremenske periode izmjenjivali.¹² Republikanci, često povezani s bogatom nizozemskom trgovačkom klasom, bili su za decentraliziranu vladu i protivili su se moći *Stadtholdera*. Podržavali su ideju republike na čelu s Generalnim staležima i pokrajinskim državama, s ograničenim utjecajem kuće Orange.¹³ Orangisti su, s druge strane, podržavali obitelj Orange i ulogu *Stadtholdera* kao ujedinjujuće osobe za Republiku.¹⁴ Često su ih podržavale ruralne provincije i vojska, koji su *Stadtholdera* vidjeli kao zaštitnika od stranih prijetnji, osobito tijekom ratova sa Španjolskom, Engleskom i Francuskom. Ova napetost je došla do vrhunca tijekom "*Rampjaar*" (godine katastrofe) 1672., kada su Republiku napale Francuska, Engleska i druge europske sile. Kriza koja je uslijedila dovela je do pada Johana de Witta i obnove *Stadtholderata* pod Williamom III Oranskim, koji će kasnije postati kralj Engleske.¹⁵ Vanjska politika Nizozemske republike tijekom Zlatnog doba prvenstveno je bila vođena njezinim trgovačkim interesima. Republika je vodila politiku neutralnosti kad god je to bilo moguće, izbjegavajući uplitanja u europske sukobe koji bi mogli ugroziti njezine trgovačke interese. Međutim, Republika je bila uvučena u nekoliko ratova tijekom tog razdoblja, uključujući Osamdesetogodišnji rat (koji je završio 1648.), anglo-nizozemske ratove s Engleskom i sukobe s Francuskom pod Lujem XIV. Vojska Republike bila je relativno mala u usporedbi s većim europskim susjedima, ali je zadržala moćnu mornaricu, koja je bila ključna za zaštitu njezinih trgovačkih puteva i kolonijalnih interesa. Nizozemska mornarica odigrala je ključnu ulogu u anglo-nizozemskim ratovima, braneći pomorske interese Republike od engleske konkurencije.¹⁶

¹² Rowen, *John de Witt, grand pensionary of Holland, 1625-1672.*, 44-45.

¹³ *Isto*, 45-49.

¹⁴ *Isto*, 47.

¹⁵ Alan W. Ertl, *Toward an understanding of Europe : a political economic précis of continental integration*, (Boca Raton: Universal Publishers, 2008), 217.

¹⁶ Zrinka Blažević, ur., *Povijest* (Zagreb: Europapress, 2007), 598-602.

4. Kuća Orange-Nassau

Kuća Orange-Nassau odigrala je ključnu ulogu u politici i povijesti Nizozemske republike tijekom njezina Zlatnog doba. Iako podrijetlom potječu iz njemačkog plemstva postat će najjača nizozemska obitelj, dok će njezini članovi nositi titulu *Stadtholdera*, položaja koji kombinira vojno vodstvo i politički utjecaj. Uključenost obitelji u nizozemsku borbu za neovisnost i kasnije vodstvo Nizozemske republike oblikovali su politički krajolik nacije kroz 17. stoljeće. Kuća Orange-Nassau vuče korijene iz Kneževine Orange u južnoj Francuskoj i okruga Nassau u današnjoj Njemačkoj.¹⁷ Utjecaj obitelji u Donjim pokrajinama doživljava svoj nagli uzlaz s Williamom I. Oranskim, također poznatim kao William Šutljivi. Rođen 1533., William je naslijedio titulu princa od Orangea i postao jedan od vodećih plemića u Donjim pokrajinama koje su u to vrijeme bile pod vlašću španjolskih Habsburgovaca. Njegovo protivljenje centralizirajućoj i represivnoj politici španjolskog kralja Filipa II. učinilo ga je ključnom figurom u nizozemskom ustanku. William Šutljivi često se smatra ocem Nizozemske republike. Vodio je otpor protiv španjolske vlasti tijekom ranih faza Osamdesetogodišnjeg rata (1568.-1648.), pomažući ujedinjenju sjevernih provincija u njihovoj borbi za neovisnost. Iako je William ubijen 1584., njegovo nasljeđe je opstalo, a njegovi su potomci nastavili igrati središnju ulogu u nizozemskoj politici.¹⁸ Williamovo vodstvo uspostavilo je kuću Orange-Nassau kao *de facto* vladajuću obitelj Nizozemske republike, posebno kroz položaj *Stadtholdera*. Iako je Republika službeno bila konfederacija pokrajina bez monarha, Stadtholder je imao značajnu moć, posebno u vojnim i vanjskim poslovima. Nakon ubojstva Williama Šutljivog, njegov sin, Maurice od Nassaua, preuzeo je vlast. Maurice je postao Stadtholder nekoliko provincija i bio je briljantan vojni zapovjednik, vodeći nizozemske snage u brojnim pobjedama protiv Španjolske. Njegov mandat kao *Stadtholder* (1585.-1625.) obilježen je učvršćivanjem neovisnosti Nizozemske republike i širenjem njezinih teritorija.¹⁹ Mauriceov polubrat, Frederick Henry od Orangea, naslijedio ga je na mjestu *Stadtholdera* i nastavio rad svojih prethodnika. Frederick Henry (*Stadtholder* od 1625. do 1647.) često mu se pripisuje zasluga za pretvaranje Nizozemske republike u veliku europsku

¹⁷ "History", *Royal House of Netherlands*, pristup ostvaren 21. VIII. 2024., <https://www.royal-house.nl/topics/orange-and-nassau/history>

¹⁸ "William I", *Britannica*, pristup ostvaren 21. VIII. 2024., <https://www.britannica.com/biography/William-I-stadholder-of-United-Provinces-of-The-Netherlands>

¹⁹ "Maurice", *Britannica*, pristup ostvaren 21. VIII. 2024., <https://www.britannica.com/biography/Maurice-stadholder-of-The-Netherlands>

silu. Ojačao je republičku vojsku, osigurao značajne teritorijalne dobitke i nadgledao potpisivanje Westfalskog ugovora 1648., kojim je službeno okončan Osamdesetogodišnji rat i priznata neovisnost Nizozemske republike.²⁰ Nakon smrti Williama II Oranskog 1650., Nizozemska republika je ušla u razdoblje poznato kao Prvo razdoblje *Stadtholderlessa* (1650.-1672.). Tijekom tog vremena, provincije Holandije i druge odlučile su ne imenovati *Stadtholdera*, tim aktom smanjujući utjecaj kuće Orange. Ovo je razdoblje obilježeno usponom republikanske frakcije predvođene Johanom de Wittom, koji je služio kao veliki penzionar Holandije i postao najmoćnija politička figura u Republici.²¹ Unatoč padu političke moći obitelji tijekom tog razdoblja, orangisti (pristaše Kuće Orange) ostali su moćna sila, osobito u ruralnim dijelovima Republike i vojsci. Snaga kuće Orange-Nassau obnovljena je s dolaskom Williama III. od Orangea, koji je postao *Stadtholder* 1672. tijekom razdoblja krize poznatog kao "*Rampjaar*" ili "Godina katastrofe". Politička i vojna moć Williama III. proširila se izvan Nizozemske. Godine 1688. postao je kralj Engleske, Škotske i Irske nakon *Slavne revolucije*, gdje su on i njegova žena, Mary II, svrgnuli Jamesa II od Engleske. Kao *Stadtholder* Nizozemske republike i kralj Engleske, William III je odigrao ključnu ulogu u oblikovanju politike obiju nacija i vodio je koaliciju europskih sila protiv Francuske u Devetogodišnjem ratu (1688.-1697.). Vladavina Williama III. obilježila je vrhunac moći Kuće Orange, kako u Nizozemskoj tako i na međunarodnoj razini. Njegovo je vodstvo učvrstilo nasljeđe obitelji kao ključnog igrača u europskoj politici, a njegova dvostruka uloga kralja Engleske i *Stadtholdera* Nizozemske stvorila je jedinstvenu vezu između dviju zemalja.²² Povezanost obitelji Orange s obranom protestantizma i otporom apsolutizmu također je pridonijela njihovoj trajnoj popularnosti u nizozemskoj povijesti i kulturi. Čak i nakon završetka Zlatnog doba, kuća Orange-Nassau nastavila je igrati središnju ulogu u nizozemskoj politici. Obiteljsko nasljeđe ostaje snažno u Nizozemskoj, gdje modernu monarhiju još uvijek drži kuća Orange-Nassau.

²⁰ "Frederick Henry, prince of Orange, count of Nassau", *Britannica*, pristup ostvaren 21. VIII. 2024., <https://www.britannica.com/biography/Frederick-Henry>

²¹ "Johan de Witt", *Britannica*, Pristup ostvaren 22.VIII. 2024., <https://www.britannica.com/biography/Johan-De-Witt>

²² "William III", *Britannica*, pristup ostvaren 22.VIII. 2024., <https://www.britannica.com/biography/William-III-king-of-England-Scotland-and-Ireland>

5. Demografija Republike tijekom Zlatnog doba

Pokrajina Holandija bila je ekonomsko i političko srce Nizozemske republike, a najveći porast stanovništva doživjela je tijekom zlatnog doba. Stanovništvo Nizozemske naraslo je s oko 700 000 početkom 17. stoljeća na otprilike 1 milijun do kraja stoljeća.

Amsterdam je bio najveći i najbrže rastući grad u republici Nizozemskoj. Njegova populacija narasla je s oko 50.000 u 1600. na preko 200.000 do 1700., što ga čini jednim od najvećih gradova u Europi. Rast grada bio je potaknut njegovim statusom glavnog trgovačkog središta koje je privlačilo trgovce, obrtnike i imigrante iz cijele Europe.²³

Rotterdam, još jedan veliki lučki grad, također je doživio brz rast stanovništva. Od oko 20.000 stanovnika 1600. godine, stanovništvo Rotterdama više se nego udvostručilo do kraja stoljeća, dosegnuvši oko 50.000. Rast grada bio je potaknut njegovom ulogom u pomorstvu i trgovini, osobito žitaricama i ribom.²⁴

Haarlem, poznat po svojoj uspješnoj tekstilnoj industriji, doživio je porast stanovništva s oko 30 000 u 1600. na 40 000 do 1650. Gospodarstvo grada je potaknuto priljevom kvalificiranih radnika, posebno protestantskih izbjeglica iz južne Nizozemske, koji su revitalizirali lokalnu industriju tkanine.²⁵

Pokrajina Zeeland, smještena u jugozapadnom dijelu republike Nizozemske, također je doživjela rast stanovništva, iako u manjem opsegu u usporedbi s Holandijom. Strateški položaj Zeelanda duž važnih trgovačkih putova, osobito u trgovini žitom i pomorskim aktivnostima, pridonio je njegovom gospodarskom prosperitetu. Stanovništvo ključnih gradova Zeelanda, kao što su Middelburg i Vlissingen, raslo je tijekom Zlatnog doba. Posebno je Middelburg postao važno središte za trgovinu i privatno vlasništvo. Stanovništvo Middelburga naraslo je s oko 15 000 u 1600. na oko 25 000 do kraja stoljeća. Prosperitet grada bio je povezan s njegovom uključenošću u prekomorsku trgovinu, posebice s *Dutch East India Company*.²⁶

²³ Walter A. Liedtke, Marije Plomp, Metropolitan Museum of Art (New York, N.Y.), i National Gallery (Great Britain). *Vermeer and the Delft school* (Metropolitan Museum of Art: Yale University Press, 2001.), 197.

²⁴ Hugh Chisholm, "Rotterdam", u *Encyclopædia Britannica*, sv. 23, (London: Cambridge University Press, 1910), 766.

²⁵ "Haarlem", *Britannica*, pristup ostvaren 13. VII. 2024., <https://www.britannica.com/place/Haarlem>

²⁶ Marcus Willem Heslinga, *Nederland in kaarten : verandering van stad en land in vier eeuwen cartografie* (Ede: Zomer & Keuning, 1985), 76-77.

Utrecht, smješten u središnjem dijelu republike Nizozemske, bio je važno vjersko i administrativno središte. Stanovništvo provincije također je raslo tijekom Zlatnog doba, iako skromnije u usporedbi s obalnim provincijama. U gradu Utrechtu, glavnom gradu pokrajine, stanovništvo se povećalo s oko 30 000 u 1600. na 50 000 u 1700. Grad je imao koristi od svog središnjeg položaja, služeći kao središte za prijevoz i trgovinu unutar Republike.²⁷

Gelderland, smješten u istočnom dijelu Nizozemske republike, imao je stanovništvo pretežno naseljeno u ruralnom području. Iako gradovi ove provincije nisu doživjeli isti eksplozivni rast kao oni u Holandiji, ipak je postojao stalni porast stanovništva. Arnhem, glavni grad pokrajine, skromno je rastao tijekom Zlatnog doba, odražavajući ulogu Gelderlanda kao poljoprivredne i vojne regije. Stanovništvo Arnhema naraslo je s oko 10 000 u 1600. na oko 15 000 do 1700. Gospodarstvo grada bilo je podržano poljoprivredom i njegovim položajem regionalnog administrativnog središta.²⁸

Frizija, u sjevernom dijelu Republike, bila je još jedna prvenstveno ruralna pokrajina s jakim poljoprivrednim gospodarstvom. Pokrajina je zabilježila umjereni rast stanovništva tijekom Zlatnog doba, osobito u lučkim gradovima, koji su imali koristi od trgovine i ribolova. Leeuwarden, glavni grad Frizije, doživio je rast stanovništva s oko 15.000 u 1600. na oko 20.000 do kraja stoljeća. Također, 1645. godine se spominje najstarija židovska zajednica, nakon one u Amsterdamu.²⁹ Gospodarstvu grada uprihodili su poljoprivreda, trgovina i mala, ali rastuća tekstilna industrija te mala provincijalna kovnica novca koja je djelovala od 1580. do 1752. godine.³⁰

Slijedeća pokrajina je pokrajina Groningen, koja se nalazi u sjeveroistočnom dijelu Nizozemske republike. Provincija je doživjela rast stanovništva tijekom Zlatnog doba. Grad Groningen, glavni

²⁷ Pieter Lourens, Jan Lucassen i Vereniging het Nederlands Economisch-Historisch Archief, *Inwonertallen van Nederlandse steden ca. 1300-1800.*, (Amsterdam: NEHA, 1997), 87-88.

²⁸ "Gelderland", *Britannica*, pristup ostvaren 17. VII. 2024., <https://www.britannica.com/place/Gelderland>

²⁹ "The Jewish community of the city of Leeuwarden", *Akevoth*, pristup ostvaren 17.VII. 2024., <https://www.dutchjewry.org/drieluik/leeuwarden/leeuwarden.shtml>

³⁰ "De muntslag van Friesland", *Wayback Machine*, pristup ostvaren 17. VII. 2024., <http://www.duiten.nl/friesland.html>

grad pokrajine, izrastao je u regionalno središte trgovine, osobito žitom i stokom, a posebno se istaknuo kao važno središte kompanije *Dutch West Indies*, o kojoj nešto više kasnije u radu.³¹

Pokrajina Overijssel, koja se nalazi u istočnom dijelu Republike, bila je još jedna ruralna pokrajina sa stopom rasta stanovništva tijekom Zlatnog doba. Gradovi pokrajine, poput Zwollea i Deventera, zabilježili su skroman porast stanovništva, odražavajući ulogu Overijssela kao poljoprivredne i trgovačke regije. Stanovništvo Zwollea naraslo je s oko 10 000 u 1600. na oko 15 000 do 1700., a grad je imao koristi od svog položaja regionalnog tržišnog središta i svoje uključenosti u trgovinu žitom.³²

Iako je rast stanovništva pridonio prosperitetu Nizozemske republike, on je također predstavljao izazove kao što su prenapučenost, pritisak na javno zdravstvo cijele Republike, pa čak i određene društvene napetosti između različitih društvenih skupina koje su migrirale na područje pokrajina. Priljev imigranata i brz tempo urbanizacije ponekad su dovodili do društvenih napetosti. Domicilno stanovništvo i imigrantske zajednice povremeno su se sukobljavali, osobito oko poslova i stanovanje. Također, brza urbanizacija dovela je do prenapučenosti gradova, posebno u Amsterdamu. Potražnja za stanovima premašila je ponudu, što je dovelo do visokih stanarina i loših životnih uvjeta za mnoge stanovnike. Gusta naseljenost nizozemskih gradova učinila ih je osjetljivima na izbijanje bolesti. Epidemije kuge povremeno su harale Republikom, uzrokujući značajnu smrtnost. Međutim, gradovi poput Amsterdama razvili su rane javnozdravstvene mjere za borbu protiv ovih izazova.³³

³¹ Jan De Vries i Ad Van der Woude, *The First Modern Economy: Success, Failure, and Perseverance of the Dutch Economy, 1500-1815.*, (London: Cambridge University Press, 1997), 51-55.

³² Pieter Lourens, Jan Lucassen i Vereniging het Nederlands Economisch-Historisch Archief, *Inwonertallen van Nederlandse steden ca. 1300-1800.*, 83-84.

³³ Blažević, *Povijest*, 590-598.

6. Ekonomija Republike

Gospodarski uspjeh Nizozemske republike u vrijeme Zlatnog doba bio je vođen zahvaljujući nekoliko ključnih čimbenika, uključujući njen strateški položaj, inovativne financijske institucije, kolonijalna poduzeća i visoko razvijen poljoprivredni sektor. Gospodarski prosperitet Nizozemske republike prvenstveno je izgrađen na njezinoj kontroli globalnih trgovačkih ruta. Geografski položaj zemlje, s pristupom Sjevernom moru i velikim rijekama poput Rajne, učinio ju je idealnim središtem za trgovinu. Nizozemski trgovci uspostavili su opsežne trgovačke mreže koje su obuhvaćale Europu, Aziju, Afriku i Ameriku. Tako su na primjer, u ranim fazama industrijalizacije, 50% tekstila i 80% svile, od ukupne količine kojom se trgovalo sa Mogulskim carstvom, trgovali upravo trgovci Republike.³⁴ Dok su trgovina i financije bile srž nizozemskog gospodarstva, poljoprivreda i industrija također su imale ključnu ulogu u održavanju gospodarskog rasta. Nizozemski poljoprivredni sektor bio je vrlo napredan u usporedbi s ostatkom Europe. Korištenje inovativnih tehnika, poput plodoreda i melioracije (polderi), povećalo je produktivnost. Posebno je procvjetala mliječna industrija, a nizozemski sir i maslac postali su popularni izvozni proizvodi.³⁵ Tekstilna industrija, sa središtem u gradovima poput Leidena i Haarlema, bila je još jedan stup nizozemskog gospodarstva. Proizvodnja vunениh i lanenih tkanina, često za izvoz, osiguravala je zapošljavanje i bogatstvo kako za lokalnu zajednicu tako i pojedincima. Brodogradnja, potaknuta potražnjom za trgovačkim i ratnim brodovima, postala je glavna industrija. Nizozemska brodogradilišta bila su poznata po proizvodnji visokokvalitetnih, isplativih brodova, pridonoseći dominaciji Republike na moru. Zahvaljujući vrsnoj brodogradnji i razvijenoj trgovini do 1650. godine trgovačka flota Republike je iznosila otprilike 16,000 brodova.³⁶ Također, trgovina haringama značajno je pridonijela nizozemskom gospodarstvu. Nizozemci su razvili napredne tehnike za čuvanje i trgovanje haringom, što ju je učinilo glavnim izvoznim proizvodom. Ova je industrija također poduprla rast pomorskog sektora pružajući stalnu potražnju za brodovima i nautičarima.³⁷

³⁴ John L. Esposito, ur., *The Islamic world : past and present* (New York: Oxford University Press, 2004), 174.

³⁵ Blažević, *Povijest*, 600.

³⁶ "The Middle Colonies: New York", *Wayback Machine*, pristup ostvaren 23. VIII. 2024.,

https://web.archive.org/web/20120114182245/http://www.digitalhistory.uh.edu/database/article_display_printable.cfm?HHID=682

³⁷ Blažević, *Povijest*, 598.

6.1. Kompanije - inovacija 17. stoljeća

Početak 17. stoljeća okreće novu stranicu u europskoj povijesti. Stvara se želja za masovnijom eksploatacijom kolonija te pokušaj monopola trgovine na globalnoj sceni. Alat koji je trebao pripomoći u ostavrivanju toga cilja su bile kompanije. One su dobijale od nadležnih tijela vlasti monopole na trgovinu u pojedinim područjima i pojedinim stvarima kako bi upravo tim država osigurale ekonomsku prevlast nad konkurentima. Neke od stvari za koje su dobijale monopol su npr. mirodije, začini, žitarice, pa čak je sezalo i do roblja. Jedna od prvih takvih kompanija je Engleska istočnoindijska kompanija (*The English East India Company*), osnovana 1600. godine uz dobivanje rojalne povelje kraljice Elizabete I. od Engleske.³⁸ Ubrzo nakon toga su uslijedila osnivanja dvaju bitnih kompanija za područje Donjih pokrajina, a to su Istočnoindijska kompanija i Zapadnoindijska kompanija.

Istočnoindijska kompanija, poznata na nizozemskom kao *Vereenigde Oostindische Compagnie (VOC)*, bila je jedna od najmoćnijih i najutjecajnijih trgovačkih kompanija u povijesti. Osnovana 1602. godine, *VOC* je odigrala središnju ulogu u usponu Nizozemske republike do globalne važnosti tijekom nizozemskog Zlatnog doba. Tvrtka je dobila monopol nad nizozemskom trgovinom u Istočnoj Indiji i postala je dominantna sila u globalnoj trgovini, kolonijalnoj ekspanziji i vojnoj moći tijekom 17. i 18. stoljeća.³⁹ Aktivnosti *VOC*-a protezale su se diljem Azije, posebice u Indoneziji, Indiji, Japanu i Kini, a njezino je nasljeđe duboko utjecalo na gospodarsku i političku sliku toga vremena. *VOC* je osnovana udruživanjem nekoliko manjih nizozemskih trgovačkih tvrtki, koje su se natjecale za unosnu trgovinu začinima u Aziji. Prepoznajući potrebu za jedinstvenom frontom za natjecanje protiv portugalskih i engleskih suparnika, generalni staleži Nizozemske republike dodijelio je *VOC*-u 21-godišnji monopol nad trgovinom u Aziji.⁴⁰ Ova povelja također je dodijelila tvrtki kvazisuverene ovlasti, kao što je mogućnost vođenja rata, pregovaranja o ugovorima, kovanja valute i osnivanja kolonija. *VOC* je bila strukturirana kao dioničko društvo, jedno od prvih te vrste, što joj je omogućilo prikupljanje

³⁸ Joseph Peter Stern, *The Company-State: Corporate Sovereignty and the Early Modern Foundations of the British Empire in India*, (London: Oxford University Press, 2011), 5.

³⁹ De Vries i Van der Woude, *The First Modern Economy: Success, Failure, and Perseverance of the Dutch Economy, 1500-1815.*, 382.

⁴⁰ Blažević, *Povijest*, 467-471.

značajnog kapitala od investitora.⁴¹ Poslovanjem tvrtke upravljao je odbor od 17 direktora, poznat kao Heeren XVII, koji su predstavljali različite regije Nizozemske republike.⁴² Tvrtka je dominirala trgovinom začina, posebice proizvodima poput klinčića, muškarnog oraščića i papra, koji su bili visoko cijenjeni u Europi. Kako bi se osigurala kontrola nad tom robom, *VOC* uspostavlja mrežu trgovačkih postaja, utvrda i kolonija diljem indonezijskog arhipelaga i šire. Trgovačke aktivnosti tvrtke proširile su se i na drugu robu, uključujući tekstil, svilu, porculan i čaj iz Kine i Japana. Kontrola nad tom robom omogućila je *VOC-u* diktiranje cijene i nagomilavanje golemog bogatstva, značajno pridonoseći prosperitetu Nizozemske republike tijekom 17. stoljeća.⁴³ Financijski uspjeh *VOC-a* također je imao šire implikacije na razvoj modernog kapitalizma. Njegova dionička struktura, koja je omogućavala kupnju i prodaju dionica, često se navodi kao preteča modernog korporativnog upravljanja. Štoviše, sposobnost *VOC-a* u prikupljanju velike količine kapitala za svoje pothvate pomogla je uspostavljanju Amsterdama kao velikog financijskog središta.⁴⁴ Jedno od najvažnijih kolonijalnih središta *VOC-a* nalazilo se u indonezijskom arhipelagu. Kompanija je osnovala svoje sjedište u Bataviji (današnja Jakarta) 1619. godine, koja je postala središte nizozemskih operacija u Aziji. *VOC* je postupno proširio svoju kontrolu nad otocima na kojima se proizvode začini, osobito na Molučkim otocima (*Spice Islands*), gdje je monopolizirao proizvodnju i trgovinu začинима poput muškarnog oraščića i klinčića. Dominacija kompanije u Indoneziji trajala je stoljećima i postavila je temelj nizozemskoj kolonijalnoj vladavini u regiji.⁴⁵ Godine 1658. *VOC* je istjerao Portugalce iz Cejlona i uspostavio kontrolu nad trgovinom cimeta na otoku. Nizozemci su bili prisutni na otoku sve dok Britanci nisu preuzeli kontrolu u kasnom 18. stoljeću. Cejlone je postao važna kolonija za *VOC* zbog svog strateškog položaja i vrijednih resursa.⁴⁶ Osnovana 1652. godine, *Cape Colony* služila je kao vitalna opskrba postaja za nizozemske brodove koji su putovali između Europe i Azije. Kolonija se nalazila na južnom vrhu Afrike i postala je ključna točka zaustavljanja za *VOC* brodove. S vremenom se *Cape Colony* razvila u naseljeničku koloniju, s nizozemskim poljoprivrednicima

⁴¹ De Vries i Van der Woude, *The First Modern Economy: Success, Failure, and Perseverance of the Dutch Economy, 1500-1815.*, 133.

⁴² Merle Calvin Ricklefs, *A History of Modern Indonesia Since c. 1300.*, (London: MacMillan., 1993), 25-28.

⁴³ Charles Ralph Boxer, *The Dutch Seaborne Empire, 1600-1800.*, (London: Penguin Books, 1988), 218.

⁴⁴ De Vries i Van der Woude, *The First Modern Economy: Success, Failure, and Perseverance of the Dutch Economy, 1500-1815.*, 386.

⁴⁵ Boxer, *The Dutch Seaborne Empire, 1600-1800.*, 44.

⁴⁶ Israel, *The Dutch Republic: its Rise, Greatness, and Fall 1477-1806*, 272.

(Boers) koji su uspostavili prisutnost u regiji.⁴⁷ Iako VOC nije osnovao kolonije punog opsega u Japanu, zadržao je značajnu prisutnost putem svoje trgovačke postaje na umjetnom otoku Dejima u zaljevu Nagasaki. VOC je bio jedini europski entitet kojem je bilo dopušteno trgovati s Japanom tijekom razdoblja samonametnute izolacije (*sakoku*). Ovaj ekskluzivni trgovački odnos, koji je trajao od 1641. do 1853., omogućio je Nizozemcima pristup japanskoj robi, posebice srebru i bakru, koji su bili važni za njihovu globalni trgovački interes.⁴⁸

Zapadnoindijska kompanija, ili *West-Indische Compagnie* na nizozemskom, osnovana je 1621. godine, nakon završetka dvanaestogodišnjeg primirja između Španjolske i Nizozemske republike. Za razliku od VOC-a, koji se usredotočio na trgovinu u Aziji, WIC je imala zadatak iskoristiti prilike koje su se pružale na području Atlantika. Službena povelja dodijelila joj je monopol nad trgovinom u Americi i zapadnoj Africi i dala joj ovlast za vođenje rata, pregovaranje o ugovorima i osnivanje kolonija. Primarni ciljevi WIC-a bili su oslabiti Španjolsku i Portugal, svoje katoličke rivale, ugrožavanjem njihovih kolonijalnih gospodarstava i otimanjem njihovih teritorija, te uspostaviti profitabilnu trgovačku mrežu na Atlantiku.⁴⁹

Ekonomske aktivnosti WIC-a bile su duboko isprepletene s vojnim ciljevima. Tvrtka se aktivno bavila gusarenjem, hvatajući španjolske i portugalske brodove i pljačkajući njihov teret. Jedan od najpoznatijih podviga bilo je zarobljavanje španjolske flote s blagom 1628. godine od strane Pieta Heina, što je donijelo golemu količinu srebra u Nizozemsku republiku i zadalo značajan udarac Španjolskoj.⁵⁰ WIC je 1624. godine osnovao koloniju *New Netherland*, koja je uključivala dijelove današnjeg New Yorka, New Jerseyja, Delawarea i Connecticuta. Najvažnije naselje u koloniji bio je Novi Amsterdam (*New Amsterdam*), smješten na južnom vrhu otoka Manhattan. Novi Amsterdam postao je ključno trgovačko mjesto za Nizozemce u Sjevernoj Americi, osobito u trgovini krznom. Međutim, koloniju su 1664. zauzeli Englezi i preimenovali je u New York.⁵¹ Jedan od najambicioznijih projekata WIC-a bio je osvajanje sjeveroistočnog Brazila od Portugalaca 1630. Nizozemci su uspostavili kontrolu nad regijom, s Recifeom kao glavnim gradom, i pokušali su razviti plantaže šećera koristeći porobljenu radnu snagu. Vladavina WIC-a

⁴⁷ De Vries i Van der Woude, *The First Modern Economy: Success, Failure, and Perseverance of the Dutch Economy, 1500-1815.*, 85.

⁴⁸ Israel, *The Dutch Republic: its Rise, Greatness, and Fall 1477–1806*, 290.

⁴⁹ Pieter C. Emmer, "The West India Company, 1621–1791: Dutch or Atlantic?." *Companies and trade: Essays on overseas trading companies during the ancien régime* (1981), 71–95.

⁵⁰ "Piet Heyn", Britannica, pristup ostvaren 25. VII. 2024., <https://www.britannica.com/topic/Spanish-treasure-fleet>

⁵¹ Wim Klooster, *Illicit Riches: Dutch trade in Carribean, 1648-1795.*, (Leiden: KITLV Press, 1998), 94.

u Brazilu trajala je do 1654., kada su Portugalci uspješno ponovno osvojili teritorij. Iako kratkog vijeka, nizozemski Brazil igrao je značajnu ulogu u trgovini šećerom i transatlantskoj trgovini.⁵² *WIC* je osnovao nekoliko kolonija na Karibima, uključujući Curaçao, Arubu, Bonaire i Sint Eustatius. Ovi su otoci postali važni centri za trgovinu, osobito šećerom, duhanom i robovima. Curaçao je posebno postao središte transatlantske trgovine robljem, gdje su porobljeni Afrikanci dovođeni prije nego što su prodani na plantaže u Americi.⁵³ *WIC* je uspostavio trgovačke postaje duž zapadnoafričke obale, posebno u današnjoj Gani, gdje je kontrolirao utvrde kao što je Elmina. Te su utvrde bile središnje za uključenost *WIC-a* u transatlantsku trgovinu robljem, gdje su porobljeni Afrikanci razmijenjeni za europsku robu i potom prevezeni u Ameriku.⁵⁴ Unatoč ovim uspjesima, *WIC* se borio sa postizanjem iste razine profitabilnosti kao *VOC*. Troškovi održavanja kolonija i vojnih kampanja često su nadmašivali prihode. Osim toga, oslanjanje tvrtke na gusarenje učinilo je njen prihod nepredvidivim. Ove financijske poteškoće na kraju su dovele do restrukturiranja *WIC-a* 1674., nakon čega se poslovanje usredotočilo na trgovinu, a manje na vojno djelovanje.⁵⁵

6.2. Financijska industrija i grad Amsterdam

Uz gospodarski rast Amsterdama tijekom nizozemskog zlatnog doba koji je bio izvanredan. Grad je postao središte globalne trgovine zahvaljujući svom strateškom položaju i dominaciji *Vereenigde Oostindische Compagnie (VOC)* ili Nizozemske istočnoindijske kompanije.⁵⁶ *VOC*, sa sjedištem u Amsterdamu, odigrao je ključnu ulogu u uspostavljanju grada kao globalnog trgovačkog i financijskog središta.

Amsterdamska luka bila je jedna od najprometnijih na svijetu, s robom iz cijele Europe, Azije i Amerike, uključujući začine, svilu, šećer i duhan. Amsterdam je također bio pionir u financijskim inovacijama. Amsterdamska burza, osnovana 1602. godine, napravljena je kako bi se olakšala kupnja i prodaja dionica u *VOC-u*. Burza je omogućila investitorima trgovanje dionicama *VOC-a*, osiguravajući likvidnost i omogućavajući tvrtci prikupljanje značajne količine kapitala za svoje

⁵² Boxer, *The Dutch Seaborne Empire, 1600-1800.*, 111.

⁵³ Pieter C. Emmer, *The Dutch Slave Trade, 1500-1850.*, (New York :Berghahn Books, 2006.), 67.

⁵⁴ Klooster, *Illicit Riches: Dutch trade in Carribbean, 1648-1795.*, 47.

⁵⁵ Robin Law, "The Slave Trade in Seventeenth Century Allada: A Revision", *African Economic History* 22 (1994) br. 22, 76–77.

⁵⁶ Egbert Haverkamp-Bergmann, *Rembrandt; The Night Watch*, (New Jersey: Princeton University Press, 1982), 57.

inozemne pothvate. Za uspjeh Amsterdamske burze djelomično je zaslužan njezinim inovativnim financijskim instrumentima. Osim dionicama, ulagači mogu trgovati terminskim ugovorima, opcijama i drugim financijskim derivatima. To je omogućilo veću fleksibilnost i upravljanje rizikom, što je privuklo širok raspon ulagača, od bogatih do onih malih trgovaca.⁵⁷ Burza je također poticala transparentnost i povjerenje u razna financijska tržišta. Cijene dionica bile su javno kotirane, a transakcije su se odvijale pod reguliranim uvjetima, smanjujući rizik od prijevara. Ova otvorenost i regulacija učinili su Amsterdam vodećim financijskim središtem, privlačeći ulagače iz cijele Europe i olakšavajući rast nizozemskog gospodarstva.⁵⁸ Amsterdamska banka (*Amsterdamsche Wisselbank*), osnovana 1609. godine, osnovala ju je gradska uprava kako bi riješila probleme vezane uz obezvrjeđivanje kovanica, što je bilo uobičajeno početkom 17. stoljeća. Trgovci u Amsterdamu, jednom od najvažnijih trgovačkih središta Europe, poslovali su s brojnim valutama različite kvalitete, što je stvaralo nesigurnost i otežavalo trgovinu. Banka je osmišljena kako bi osigurala stabilnu i pouzdanu valutu nudeći depozite u bankovnom novcu, standardiziranoj i stabilnoj jedinici valute koja je bila podržana širokim spektrom kovanica položenih u banci.⁵⁹ Početna uloga banke bila je pružiti trgovcima sigurno i pouzdano mjesto za polaganje novca. Depoziti bi se zatim mogli koristiti za plaćanje putem prijenosa u knjigama banke, eliminirajući potrebu za rukovanjem fizičkim kovanjem novca. Time su transakcije postale sigurnije, učinkovitije i pouzdanije. Bankovni sustav depozitnih računa i prijenosa plaćanja postavio je temelje za modernu bankarsku praksu.⁶⁰

⁵⁷ Oscar Gelderblom i Joost Jonker, "Completing a Financial Revolution: The Finance of the Dutch East India Trade and the Rise of the Amsterdam Capital Market, 1595–1612.", *The Journal of Economic History* 64 (2004), br. 3, 641.

⁵⁸ De Vries i Van der Woude, *The First Modern Economy: Success, Failure, and Perseverance of the Dutch Economy, 1500-1815.*, 139.

⁵⁹ Stephen Quinn i William Roberds, *The Big Problem of Large Bills: The Bank of Amsterdam and the Origins of Central Banking*, (Federal Reserve Bank of Atlanta Working Paper 2005), 16.

⁶⁰ Gelderblom i Jonker, "Completing a Financial Revolution: The Finance of the Dutch East India Trade and the Rise of the Amsterdam Capital Market, 1595–1612.", 641-672.

7. Raampjar

Rampjaar ili "godina katastrofe" 1672. jedan je od ključnih i najtragičnijih trenutaka u povijesti Nizozemske republike, prema nekima i točka u vremenu koja označava kraj Nizozemskog zlatnog doba. Tijekom 1672. godine Republika se suočila s istodobnim invazijama iz Francuske, Engleske i njemačkih kneževina Münster i Köln. Ovi koordinirani napadi doveli su naciju na rub kolapsa i izazvali duboke političke i društvene nemire. *Rampjaar* ne samo da je razotkrio ranjivost nizozemske države, već je također doveo do uspona obitelji Orange i značajnih promjena u upravljanju Republikom.

Uzroci *Rampjaara* bili su ukorijenjeni u geopolitičkim rivalstvima Europe 17. stoljeća. Nizozemska republika, sa svojim uspješnim gospodarstvom i dominantnom pomorskom trgovačkom mrežom, izazvala je zavist i neprijateljstvo susjednih sila. Francuska je pod Lujem XIV. nastojala proširiti svoj utjecaj u Europi i Nizozemce je smatrala ključnom preprekom. Engleska, predvođena Karlom II., imala je stalne trgovinske sporove s Nizozemcima i vodila je dva anglo-nizozemska rata u prethodnim desetljećima. Te su napetosti kulminirale 1672. kada su Luj XIV. i Karlo II. sklopili savez protiv Nizozemske republike, a kampanji su se pridružili i njemački biskupi Münstera i Kölna.⁶¹ Posebno razorna bila je francuska invazija. Francuska vojska, koja je brojala oko 120 000 ljudi, brzo je svladala nizozemsku obranu i zauzela velik dio južnih pokrajina. Šok od invazije doveo je do raširene panike i pada povjerenja javnosti u vladu.⁶² Političke posljedice *Rampjaara* bile su teške. Vladajuća braća De Witt, Johan i Cornelis, koji su bili vodeće osobe u republikanskoj vladi Nizozemske, okrivljeni su za nespремnost zemlje i brzo francusko napredovanje. Johan de Witt, Veliki penzioner, dugo se protivio Kući Orange-Nassau i održavao je politiku mira i diplomacije. Međutim, kako se kriza produbljivala, bijes javnosti okrenuo se protiv De Wittovih, te su optuženi za izdaju. U brutalnoj epizodi pučkog nasilja, braću je 20. kolovoza 1672. u Haagu linčovala bijesna gomila.⁶³ Pad De Wittta označio je kraj republikanske vladavine u Nizozemskoj republici i uspon Williama III Oranskog. William je imenovan *Stadtholderom* nekoliko provincija i postao je vojni vođa Republike. Njegovo vodstvo tijekom krize pomoglo je stabilizirati situaciju i okupiti nizozemske snage protiv osvajača. Uspon Williama III. na vlast također je označio početak nove ere u nizozemskoj politici, s obitelji Orange

⁶¹ Israel, *The Dutch Republic: Its Rise, Greatness, and Fall, 1477-1806.*,792.

⁶² Pieter Geyl, *History of the Dutch-Speaking Peoples: 1555-1648.*, (London: Phoenix Press, 2001), 222.

⁶³ Israel, *The Dutch Republic: Its Rise, Greatness, and Fall, 1477-1806.*,803.

koja je igrala središnju ulogu u upravljanju Republikom.⁶⁴ *Rampjaar* je imao dubok utjecaj na nizozemsko društvo i vojsku. Francuska invazija, u kombinaciji s napadima iz Münstera i Kölna, izazvala je široko rasprostranjeno razaranje i raseljavanje. Veliki dijelovi sela bili su opustošeni, a tisuće nizozemskih građana napustilo je svoje domove. Nizozemska vojska, u početku svladana, uspjela se pregrupirati pod vodstvom Williama III. Nizozemci su slavno pribjegli *Hollandse Waterlinie* (Nizozemska vodena linija), obrambenoj strategiji koja je uključivala potapanje velikih površina zemlje kako bi se zaustavilo francusko napredovanje. Ova se taktika pokazala učinkovitom u sprječavanju daljnjih francuskih prodora u srce Republike.⁶⁵ Dugoročne posljedice *Rampjaara* bile su značajne. Politički, uspon Williama III. i kuće Orange označio je pomak prema centraliziranijem i militariziranijem obliku upravljanja. Vodstvo Williama III. tijekom krize učvrstilo je njegovu poziciju ključne osobe u nizozemskoj i kasnije europskoj politici, što je kulminiralo njegovim stupanjem na položaj kralja Engleske 1689. godine. *Rampjaar* je također označio početak pada Zlatnog doba Nizozemske republike. Dok se Republika na kraju oporavila od neposredne krize, ekonomski i društveni učinci *Rampjaara* oslabili su njezin položaj u Europi i pridonijeli njezinom postupnom padu u sljedećim desetljećima.⁶⁶

⁶⁴ Israel, *The Dutch Republic: Its Rise, Greatness, and Fall, 1477-1806.*,800.

⁶⁵ Geyl, *History of the Dutch-Speaking Peoples: 1555-1648.*, 230.

⁶⁶ Israel, *The Dutch Republic: Its Rise, Greatness, and Fall, 1477-1806.*,810.

8. Zaključak

Mlada Nizozemska republika svoj zlatni period (1588. - 1672. godine) provest će obavijen sukobima. U prvotnom sukobu, osamdesetogodišnjem sukobu sa španjolskom krunom, provest će svoje formativne godine Republika, ali i vrhunac Zlatnog doba također će se odviti u sutonu konflikta. Upravo taj pritisak vanjskog neprijatelja će prisiliti mlado nizozemsko društvo u brzo formiranje političkog sustava. Sustav koji po nazivlju odgovara imenu Republika imat će svojevrstne specifičnosti koje će biti razlog nastanka vladajuće obitelji Orange-Nassau. Upravo ta vladajuća obitelj obilježiti će ovaj vremenski period Nizozemske te će ostati na vlasti do dana nastanka ovoga do danas. Ključne figure ovog vremenskog perioda kao što su William Šutljivi, koji će osigurati neovisnost Nizozemske Republike, ili William III. Oranjski, koji će na kraju zlatnog perioda Nizozemske republike sjesti paralelno i na engleski tron, afirmirat će u političkom smislu državu. Za ekonomski prosperitet države jedan od najzaslužnijih čimbenika je demografski rast, koji zahvaljujući porastu zdravstvenih usluga i stabilnom priljevu onovremenih migranata, biti među najvećima u Europi. Također jednu od najvećih zasluga demografskog rasta ima vjerska tolerancija te će zbog nje veliki broj europskih židova, protestanata i mnogih drugih težiti naseljavanju nizozemskih pokrajina. Priljevom novog puka dolazi do razvoja novih ideja. Kao rezultat tih ideja razvit će se banka naziva *Amsterdamsche Wisselbank* i burza. Osim amsterdamskih financijskih institucija osnovat će se i kompanije, Istočnoindijska kompanija 1602. godine i zapadnoindijska kompanija 1621. godine, koje će imati za cilj srušiti španjolsku i portugalsku trgovačku i kolonijalnu hegemoniju na području istočne i zapadne hemisfere. Istočnoindijska će polučiti bolje rezultate nego zapadnoindijska, no obje će biti prožete nizom uspona i padova koji će rezultirati raznim promjenama kako u strukturi tako i u financiranju istih. Svojim gospodarskim poletom Nizozemska republika izazvat će zavist kod velike većine europskih vladara što će rezultirati događajem nazvanim *Raampjar*, odnosno simultanom invazijom Engleske, Francuske i njemačkih kneževina Münster i Köln. Sukob će rezultirati gospodarskim padom i padom ugleda same Republike na globalnoj sceni. Zbog svega navedenog, Nizozemsko zlatno doba zaslužuje biti jedan od najvažnijih perioda u ekonomskoj povijesti.

9. Popis literature

Knjige

1. Blažević, Zrinka, ur. *Povijest*. Zagreb: Europapress, 2007.
2. Boxer, Charles Ralph, *The Dutch Seaborne Empire, 1600-1800*. London: Penguin Books, 1988
3. Chisholm, Hugh, "Rotterdam" . U *Encyclopædia Britannica*. sv. 23, 766. London: Cambridge University Press, 1910.
4. De Vries, Jan, i Van der Woude, Ad. *The First Modern Economy: Success, Failure, and Perseverance of the Dutch Economy, 1500-1815*. London: Cambridge University Press, 1997.
5. Emmer, Pieter C. *The Dutch Slave Trade, 1500-1850*. New York :Berghahn Books, 2006.
6. Emmer, Pieter C. "The West India Company, 1621–1791: Dutch or Atlantic?". *Companies and trade: Essays on overseas trading companies during the ancien régime* (1981), 71–95.
7. Ertl, Alan W. *Toward an understanding of Europe : a political economic précis of continental integration*. Boca Raton: Universal Publishers, 2008.
8. Esposito, John L., ur. *The Islamic world : past and present*. New York: Oxford University Press, 2004.
9. Gelderblom, Oscar i Jonker, Joost. "Completing a Financial Revolution: The Finance of the Dutch East India Trade and the Rise of the Amsterdam Capital Market, 1595–1612.". *The Journal of Economic History* 64 (2004), br. 3, 641-672.
10. Geyl, Pieter. *History of the Dutch-Speaking Peoples: 1555-1648*. London: Phoenix Press, 2001.
11. Groenveld, Simon. *Unie, bestand, vrede : drie fundamentele wetten van de Republiek der Verenigde Nederlanden*. Hilversum: Verloren, 2009.
12. Haley, Kenneth Harold Dobson. *The Dutch in the seventeenth century*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1972.
13. Haverkamp-Bergmann, Egbert. *Rembrandt; The Night Watch*. New Jersey: Princeton University Press, 1982.
14. Heslinga, Marcus Willem. *Nederland in kaarten : verandering van stad en land in vier eeuwen cartografie*. Ede: Zomer & Keuning, 1985.
15. Israel, Johnatan. *The Dutch Republic: its Rise, Greatness, and Fall 1477–1806*. Oxford, Clarendon Press, 1995.

16. Klooster, Wim. *Illicit Riches: Dutch Trade in the Caribbean, 1648-1795*. Leiden: KITLV Press, 1998.
17. Koenigsberger, Helmut Georg. *Monarchies, states generals and parliaments : the Netherlands in the fifteenth and sixteenth centuries*. London: Cambridge University Press, 2007.
18. Liedtke, Walter A., Plomp, Marije, Metropolitan Museum of Art (New York, N.Y.), i National Gallery (Great Britain). *Vermeer and the Delft school*. Metropolitan Museum of Art: Yale University Press, 2001.
19. Lourens, Pieter, Lucassen, Jan, i Vereniging het Nederlands Economisch-Historisch Archief. *Inwonertallen van Nederlandse steden ca. 1300-1800*. Amsterdam; NEHA, 1997.
20. Parker, Geoffrey. *The Dutch Revolt*. London: Penguin Books, 1997.
21. Quinn, Stephen i Roberds, William. *The Big Problem of Large Bills: The Bank of Amsterdam and the Origins of Central Banking*. (Federal Reserve Bank of Atlanta Working Paper 2005.), 16.
22. Ricklefs, Merle Calvin, *A History of Modern Indonesia Since c. 1300*. (London: MacMillan., 1993.), 25-28.
23. Robin Law, "The Slave Trade in Seventeenth Century Allada: A Revision", *African Economic History* 22 (1994) br. 22, 76–77.
24. Rowen, Herbert H. *John de Witt, grand pensionary of Holland, 1625-1672*. Princeton: Princeton University Press, 1978.
25. Stern, Joseph Peter. *The Company-State: Corporate Sovereignty and the Early Modern Foundations of the British Empire in India*. London: Oxford University Press, 2011.
26. Turner, Barry. *The Statesman's Yearbook 2010: The Politics, Cultures and Economies of the World*. New York: Palgrave Macmillan, 2009.

Web stranice

1. "De muntslag van Friesland", *Wayback Machine*, pristup ostvaren 17. VII. 2024., <http://www.duiten.nl/friesland.html>
2. "Frederick Henry, prince of Orange, count of Nassau", *Britannica*, pristup ostvaren 21. VIII. 2024., <https://www.britannica.com/biography/Frederick-Henry>
3. "Gelderland", *Britannica*, pristup ostvaren 17. VII. 2024., <https://www.britannica.com/place/Gelderland>

4. "Haarlem", *Britannica*, pristup ostvaren 13. VII. 2024.,
<https://www.britannica.com/place/Haarlem>
5. "History", *Royal House of Netherlands*, pristup ostvaren 21. VIII. 2024., <https://www.royal-house.nl/topics/orange-and-nassau/history>
6. "Johan de Witt", *Britannica*, Pristup ostvaren 22.VIII. 2024.,
<https://www.britannica.com/biography/Johan-De-Witt>
7. "Peace of Westphalia", *Britannica*, Pristup ostvaren 10. VIII. 2024.,
<https://www.britannica.com/event/Peace-of-Westphalia>
8. "The Jewish community of the city of Leeuwarden", *Akevoth*, pristup ostvaren 17.VII. 2024.,
<https://www.dutchjewry.org/drieluik/leeuwarden/leeuwarden.shtml>
9. "The Middle Colonies: New York", *Wayback Machine*, pristup ostvaren 23. VIII. 2024.,
https://web.archive.org/web/20120114182245/http://www.digitalhistory.uh.edu/database/article_display_printable.cfm?HHID=682
10. "William III", *Britannica*, pristup ostvaren 22.VIII. 2024.,
<https://www.britannica.com/biography/William-III-king-of-England-Scotland-and-Ireland>
11. "Maurice", *Britannica*, pristup ostvaren 21. VIII. 2024.,
<https://www.britannica.com/biography/Maurice-stadholder-of-The-Netherlands>
12. "Piet Heyn", *Britannica*, pristup ostvaren 25. VII. 2024.,
<https://www.britannica.com/topic/Spanish-treasure-fleet>
13. "William I", *Britannica*, pristup ostvaren 21. VIII. 2024.,
<https://www.britannica.com/biography/William-I-stadholder-of-United-Provinces-of-The-Netherlands>
14. Heslinga, Marcus Willem , Meijer, Henk. "Netherlands" *Encyclopedia Britannica*, pristup ostvaren 22. VIII. 2024. <https://www.britannica.com/place/Netherlands>